وەزارەتی خوێندنی باڵا
زانکۆی سەلاحەدین-هەولێر
کۆلێژی هونەرە جوانەکان
بەشی موزیك

سیمینار

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت):
”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە":

بابەتی مێژووی موزیك

به سەرپەرشتی:
پ.د. محمد کاکه سوور

ئامادە کردنی قوتابی: سیروان محمد مصطفى
کۆلێژی هونەرەجوانەکان– زانکۆی سەلاحەددین –هەولێر
seerwan.mustafa@su.edu.krd

٢٠٢١-٢٠٢٠

پوختەی توێژینەوە:

ئەم توێژینەوەیە بۆ خستنە ڕوو ولێکدانەوەی ئەو گۆرانکاریی وتەوژمە هونەرییەی کە لەچەرخی کلاسیکدا هەبووە سەبارەت بە هەمەلایەنی فۆرم وشێوازی مامەلەکردن لەگەڵ ئامێرەکانی ئۆرکێسترا ئامانجی سەرەکی ئەم توێژینەوەیە.

هەروەها بتوانێ لەمەدا جیاوازی و بیروبۆچوونی دووهونەرمەندی سەردەمی کلاسیك لەمەڕ فۆرمی سۆناتا تاوتۆیی بکات،

دواتر بە شیکارییەکی هونەریی زانستیانە بەراوردێکی تۆکمە بۆ هزری هەردووکیان بخاتە بەر رۆشنایی تێگەیشتن، لە چوارچێوەی تیۆریدا گرنگترین خاسیتەکانی موزیکی کلاسیك باس کراون،

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ” توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

لە رێکارەکانی توێژینەوەدا سەبارەت بە لایەنی تیۆری وپراکتیکی فۆرمی سۆناتاوە وشیکردنەوەی پراکتیزانەی ئەم فۆرمە کراوە و بە کۆمەلێك نموونەی زیندووی سۆناتەکانی هایدن و مۆتزارت بەراوردەکە تێر و تەسەلیی گرنگی بەخۆوە بینیووە،

لە بەشی کۆتایشدا دەرەنجامەکان خراوەنە ڕوو، دواتریش توێژەر بە کۆمەلێك پێشنیار وراسپاردە لەگەل دانانی سەرچاوەکان گەیشتۆتە دوا قۆناغەکانی ئەنجام گەیاندنی توێژینەوەکەی.

کلیلی وشەکان: فۆرم – سۆناتا – شێواز – چەرخی کلاسیک – هایدن – مۆتزارت.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی كلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): "توێژینەوەیەكی بەراوردكاری شیكارییە :

سەردەمی كلاسیک بە کۆمەڵێ خاسیەتیەوە لە رووی رووکار و ناوەرۆکی دەناسرێتەوە ئەوانەن:

١- لەم سەردەمەدا میلۆدی وهارمۆنی هەمووی هاوشانی سەیر دەکرێن وپەیوەندییەکی بەتین بەیەکانیەوە.

٣- گرنگیەکی زۆر بە ئامێری پیانۆ درا دوای ئەوەی کە ئاشکرا توانایەکی زۆری هەیە لە دەرکردنی دەنگ بەشێوەی لیرکی بە نەرمی بە بەکارهێنانی پێداڵ کە پێشتر بەکارنەهاتبوو.

٤- گەشەكردن وفراوان بوونی موزیك لەسەردەمی كلاسیك زیاتر بۆ موزیكی ئامێری بوون، زۆربەی ئامێرەكان لە بواری تەكنیكیدا پێشكەوتنێكی لە ڕادەبەدەر بەدەست دەهێنن.

٥ -ئەداء و دینامیكی موزیك پێشكەوتنی بەرچاوی بە خۆوە بینی لە ژێر سێبەری بەكارهێنانی پیانۆ(P) وفۆرتی(F)و < > ...هتد.لە سالانی (1700) هەندێك نیشانەی نوێ دانران وەكو بەكارهێنانی (كرێشندۆ - دیكرێشندۆ) (crescendo , decrescendo) یان پیانۆ وفۆرتێ دەنگەكان بۆ دەستنیشانكردنی ویست ودەربڕینەكانیان .

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): "توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

٧- لەم سەردەمەدا فۆرمی سیمفۆنیا لە دایک بوو لەگەڵ پێشکەوتنی فۆرمی سۆناتا و کۆنشێرتۆ و ئۆپێرا و چوارینەی ژیداری.

٩- ئاسانی وسادەیی وساکاری لە پێکهاتەکانی ئاوازدا.

١٠- هایدن و مۆتزارت و بێتهۆڤن دادەنرێن بە دانانی بنەما بنچینەییەکانی موزیکی کلاسیك کە ئێستا ناودەنرێن بە کلاسیکیە ڤییننایەکان.

١١- لەسەردەمی کلاسیکدا فۆرمی سیمفۆنی وەکو دانراوێکی پوختە وتەواو دەناسرا، داهێنانی ئەم فۆرمە موزیکیە (سیمفۆنی) زۆرجار دەگەڕێتەوە بۆ دەست پێشخەرەکانی (جۆزیف هایدن) لەم سەردەمەدا.

١٢- ئامێری پیانۆ جێی ئامێری هاربسێکۆردی گرتەوە.

١٣- پێشکەوتنی دانراوی کۆنشێرتۆی تاکی لەسەر دەستی دانەری موزیکی نەمساوی (مۆتزارت)بووە.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

سۆناتە:

سۆناتە(sonata) لە سۆنارێی (sonare) لاتینییەوە هاتووە واتە دەنگ، بیرورِاش هەیە کە دەڵێن لە سووۆنارێی (suonare) ئیتالییەوە هاتووە واتە ئامێرژەنین.

"پێش دروست بوونی موزیکی ئامێری، دەنگبێژ هەبووە پێی وتراوە کانتاتا(Cantata)، تا سەدەی شازدەهەم فۆرمەکانی موزیکی ئامێری تەنیا لە سەر بنەمای گۆرانیە دەنگبێژییەکان دادەمەزران، بەڵام لە پاش ئەو سەردەمدا فۆرمی موزیکی ئامێری لە دایکبوو، هەر لەو سەردەمەدا فۆرمی سوۆنارِێ واتە ژەنینی تەنیا موزیکی دەستپێکرد وبیرۆکەی سۆناتە سەری هەڵدا.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”تۆێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

فۆرمی سۆناتە لە سەردەمی کلاسیك:

١- جوڵەی یەکەم، لە فۆرمی سۆناتە بە تیمپۆی ئەلێگرۆ Allegro.

2- جوڵەی دووەم، جوڵەیەکی خاو کە بە تیمپۆی ئەندانتێ Andante، ئەداجۆ Adagio یان لارگۆ Largo دەبێت.

3- جوڵەی سێیەم، زیاتر لە فۆرمی رۆندۆ Rondo یان مەنوێت minuet دروست دەکرێت، بە تیمپۆێکی ئەلێگرۆ یان پرێستۆ Presto، زۆر جار ئەو جوڵەیە بە فینالێ واتا کۆتایی دەستنیشان دەکرێت.

4- جولەی چوارەم، ئەم جولەیە بەردەوام هەڵگری تیمپۆیەکی فرە خێرا وتیژ ڕەوە، دابەش وجولەی سۆناتەکە دەبێت (Final Movment) و زیاتر بە فۆرمی موزیکی (رۆندۆ)ی درێژ دادەڕێژرێت.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”تۆێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

جوولەی یەکەم کە تیایدا لەسێ بەشی سەرەکی پێک دێت:

بەشی یەکەم نمایش کردن. (exposition)

بەشی دووەم فراوان کردن یاخود پەرەپێدان. (Development)

بەشی سێیەم دووبارە کردنەوە یاخود نمایشکردنەوە. (recapitulation & Re-exposition)

بەشی یەکەم:

(Exposition) نمایشکردن:

ئەم بەشە لە دوو بەشی بچوک پێک دێت ئەویش ثیمی (T.A) وتیمی (T.B) بۆ ئەوەی بەیەکەوە ببەستینەوە ئەبێ پردێك لەنێوانیاندا هەبێ کە پێی دەوترێت (Modulate) (مۆدولانتێ) یاخود بە ناوی (punto modolante)ە واتە پردێك بە پەیژە گۆڕکێ ناو دەبرێت.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

بەشی دووەم:

(Development) فراوان کردن یاخود پەرەپێدان

ئەم بەشە بریتییە لەفراوان کردنی ثیمێک لە ثیمەکانی بەشی یەکەم، ئەویش ثیمی (T.A) واتە گەشە بەم ثیمە دەکەین ونزیکەی دوو ئەوەندەی ئەم بارانەیە کە لە (exposition) باسمان کرد فراوان کردنی لە ڕێگەی تەکنیکەوە یاخود لەڕێگەی (Mod) لێرە زیاتر میلۆدیەکە گۆڕانکاری تیا دەکرێت ودێز(#) وبیمۆل (b) بۆ زیاد دەکرێ دەچێتە پەیژەکانی ترەوە.

بەشی سێیەم:

(Re-exposition) نمایشکردنەوە

دووبارەکردنەوەی بەشی یەکەمە، تیمی (T.A) پاشان (P.mod) وثیمی (T.B)، وجیاوازی یەکەی لەگەڵ بەشی یەکەم ئەوەیە ثیمی (T.B)، لەسەر تۆنالیتی سەرەکی نمایش دەکرێتەوە پاشان کۆتایی پێ دێت بە(coda) وپاشان (Final).

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

جیاوازی وبەراوردکاری فۆرمی سۆناتا لە نێوان هایدن ومۆتزارت دا:

١- هەر چەندە هایدن ومۆتزارت لە هەمان سەردەم ژیاون، لەهەمان کاتەدا لێکچونیان هەبووە لە رێگەی دەرکەوتنی فۆرمەکانی سۆناتا وموزیکی ژوور و سیمفۆنیا و کۆنشێرتوکانیاندا کە یەک شێواز لە رستە موزیکیەکاندا بەدی دەکرا، ئەمەش دەگەرێتەوە بۆ کاریگەری سروشتی ئەو شوێنەی کە لێی ژیاون، بەڵام سەرەرای ئەو پەیوەندیە هەریەکەیان خەسلەتی تایبەتی خۆیان هەبووە کە جیا دەکرێنەوە لە یەکتری.

٢- "گشت هێماکانی هایدن گوزارشت وداینامیکەکان لەگەڵ خەڵک دەژیان لە سەر بنەمای موزیکیدا، بەڵام هێماکانی لە لایەن مۆتزارتەوە زۆر وورد بوون،

٣- هایدن لەرووی ئاواز ورِیتمەکانی زۆر سادە بوون، کە چی بە پێچەوانە مۆتزارت لە ڕووی ئاوازەکانی زیاتر فروانتر بوو هەر وەک چۆن بنەما موزیکیەکانی مۆتزارت دەوڵەمەنتر ومەزنتر بوون"

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

٥- هایدن زۆر جار لەسۆناتەکانیدا یەك ثیم (بابەت) بەکاردەهێنێت، خۆ ئەگەر هەندێك جار چەند ثیمێکیش بەکاربهێنێت، بەشێوەیەکی گشتی هێما ئەکات بەگۆرینی بەرەو دۆمینانت(دەنگی پێجەم) بە دووبارەکردنەوەی ثیمی یەکەم لە دارشتنێکی نوێدا. مۆتزارت نرخدان بە پەرینەوەی بۆ دۆمینانت زۆر جار پێی باشتر بووە بۆ ثیمێکی نوێ دابرِێژێت، پاشان دەگەرایەوە هەمان بابەتی سەرەکی خۆی.

٦- مۆتزارت وەکو هایدن نەبوو بەپێی یاسای بنەماکان مامەڵەی لەگەڵ فۆرم وموزیك و هارمۆنیدا دەکرد. کە چی هایدن یەکێك لە کارە جیاوازیەکانی ئەوە بوو کاری لەسەر هێما لە ناکاوەکان گوێگر دەکرد، بۆ نموونە(فێرماتا Fermata)، بەڵام مۆتزارت لە کارەکانی پابەند بوو لە سەر بنەماکانی فۆرم.

٧- هایدن لە زۆربەی کارە موزیکیەکانی گۆرانکاری لە جێگەیەکی دەکرد کە گوێگر چاوەروانی نەدەکرد میلۆدیەکەی بگۆری لە رووی ئاواز وریتم، ئەو کارە زۆر بە لێهاتووی ئەنجامی دەدا، بەڵام مۆتزارت جەماوەری رِادەهێنا لەپاش ئەم میلۆدیە چ دێت.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن و مۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

دەرئەنجام:

لە کۆتایی توێژینەوەکە توێژەر بەم دەرەنجامانەی خوارەوە گەیشت:

١- دیاری کردنی ژمارەی ژەنیارەکان و هەروەها دیاری کردنی جۆری ئامێرەکان لە ئۆرکێسترا دا.

٢- گەشەکردن و فراوان بوونی موزیك لەسەردەمی کلاسیك زیاتر بۆ موزیکی ئامێری بوون، زۆربەی ئامێرەکان لە بواری تەکنیکیدا پێشکەوتنێکی ڕادەبەدەریان بەدەست دەهێنا.

٣- ئامێری پیانۆ شوێنی ئامێری هاربسێکۆردی گرتەوە لە رووی ژەنین وتەکنیك و هەروەها فراوان بوونی مەودای میلۆدی هارمۆنیەکەی.

٤- لە سەردەمی کلاسیکدا واتە لە سالانی (1700) بە دواوەوە هەندێك نیشانەی نوێ دانران وەکو بەکارهێنانی (کرێشندۆ - دیکرێشندۆ) (crescendo , decrescendo) یان نەرمی و توندی دەنگەکان(piano - forte) بۆ دەستنیشانکردنی ویست و دەربڕینەکان وگوزرشتی موزیکی .

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): ”تویژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

٥- ئەو جیاوازیانەی کە بەدی دەکرێن بۆ کارکردن لە ناو فۆرمی سۆناتادا لەلای ئەم دوو موزیکنووسە (هایدن، مۆتزارت) گرنگترینیان ئەوەیە کە هایدن زۆر جار لەسۆناتەکانیدا یەك ثیم (بابەت) بەکاردەهێنێت، خۆ ئەگەر هەندێك جار چەند ثیمێکیش بەکاربهێنێت ، بەشێوەیەکی گشتی هێما ئەکات بەگۆرینی بەرەو دۆمینانت (دەنگی پێجەم) بە دووبارەکردنەوەی ثیمی یەکەم لە دارشتنێکی نوێدا. کەچی مۆتزارت پێ ی باشترە بۆ نرخدان بەم پەرینەوەیە بۆ دۆمینانت زۆر جار ثیمێکی نویَ دادەڕێژێت پاشان دەگەرایەوە هەمان بابەتی سەرەکی خۆی.مۆتزارت وەکو هایدن نەبوو کە بەپێی یاسا مامەلە لە رووی فۆرم و موزیك و هارمۆنی دەکرد.

٦- مۆتزارت لە کارە موزیکیەکانی ڕستەی موزیکی ناسك وجوانی هەبوو، کەچی هایدن بەم شێوەیە کاری نە دەکرد. هایدن لە زۆربەی کارە موزیکیەکانی گۆرانکاری لە جێگەیەکی دەکرد کە گوێگر چاوەروانی نەدەکرد میلۆدیەکەی بگۆری لە رووی ئاواز وریتم ئەو کارە زۆر بە لێهاتووی ئەنجام دەدا، بەلاَم مۆتزارت جەماوەری ڕادەهێنا لەپاش ئەم میلۆدیە چ دێت.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): "تویژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

سەرچاوەکان:

سەرچاوەکان بە زمانی کوردی:

- فەرەج، غەمگین: دەروازەیەك بۆ بۆتەکانی موزیك،چاپی یەکەم، چاپخانەی منارە، هەولێر، 2005.
- قەرەداغی، زۆزك: ناودارانی موزیکی جیهانی، چاپی یەکەم، کوردستان-سلێمانی:2008.
- قەرەداغی، ئەسعەد: فەرهەنگی موزیك، چاپی یەکەم، چاپخانەی موکریانی، هەولێر، 2010.
- محەمەد، ئومێد محێدین: چەرخ ومێژووی هونەری مۆسێکا لە ئەوروپادا،چاپی دووەم، چاپخانەی رۆشنبیری، هەولێر، 2010.
- ئازید، جەلیل: تیۆری موزیك(بنەما سەرەتاییەکانی موزیك، فۆرمەکانی موزیك، شێوازەکانی موزیکی کوردی)، چاپی یەکەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر، 2016.
- یاسین، بەرزان: سەردەمی کلاسیك لە مێژوودا (هایدن، مۆتزارت، بیهۆڤن)،پاریس: 2002.

سەرچاوەکان **بە زمانی** عەرەبی:

- حافظ،محمد محمود سامی، قواعد الموسيقى الغربية و تذوقها،مكتبة الانجلو المصرية، القاهرة: 1986.
- ديڤي، سيدرك.ثورب: التاليف الموسيقى،دار المعارف بمصر- القاهرة ج.ع.م: 1965 .
- السيسى، يوسف: دعوة إلى الموسيقى، سلسة عالم المعرفة، مطابع الأنباء، الكويت : 1981.
- الشوان،عزيز: الموسيقى للجميع، الهيئة المصرية العامة للكتاب، مهرجان القراءة للجميع مكتبة الاسرة:1979.
- فريد، طارق حسون: تاريخ الفنون الموسيقية (عرض موجز لمراحل تطور الموسيقى العالمية فى عصر النهضة و باروك و الكلاسيكى و الرومانتيكى) الجزء الثانى ، بغداد: 2000.
- فينى،ثيودور م، تاريخ الموسيقى العالمية،ترجمة، د. سمحة الخولى، محمد جمال عبدالرحيم، الناشر دار المعرفة القاهرة: 1972.
- كوبلاند، آرون، كيف تتذوق الموسيقا، ترجمة محمد رشاد بدران نشر بالاشتراك مع مؤسسة فرانكلين للطباعة والنشر، القاهرة، مصر: 2000.
- بول هنرى، لانج: الموسيقى فى الحضارة الغربية من عصر الباروك الى العصر الكلاسيكى, ترجمة, د.احمد حمدى محمود, قاهرة: 1980 .

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن وم‌ۆتزارت): ”توێژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

سەرچاوەکان:
- محجوب، هالة: جماليات فن الموسيقى عبر العصور، الطبعة الأولى، دار الوفاء لدنيا،الإسكندرية، 2007.
- المصرى، احمد:محيط الفنون، المجلد الثانى: الموسيقى، دار المعارف بمصر: 1998.
- المصرى، أحمد:(د – ت) العصر الكلاسيكى، الجزء الثانى ، دار المعارف بمصر .

وانە ووتنەوە بە زمانی کوردی:
- نەهرۆ، زاگرۆس: لەوانەی مێژووی موزیکی جیهانی، وانەی خوێندنی باڵا -ماستەر، بەشی موزیك، کاتژمێر 11,30: 18/2/2012 .
- یاسین، بەرزان: لەوانەی مێژووی موزیکی جیهانی، پۆلی دووەمی کۆلێژی هونەرە جوانەکان، بەشی موزیك، 14/ 10 / 2010.

فۆرمی سۆناتا لە چەرخی کلاسیك لە نێوان شێوازی (هایدن ومۆتزارت): "تویژینەوەیەکی بەراوردکاری شیکارییە :

سەرچاوەکان:

ئینتەرنێت

- http://classiccomposers.forumegypt.net
- http://en.wikipedia.org/wiki/Wolfgang_Amadeus_Mozart
- http://ckb.wikipedia.org/wik
- http://piano-sheet.blogspot.com/2012/02/biography-wolfgang-amadeus-mozart.html
- http://www.souriastars.com

https://www.facebook.com/ZmanRyzmanWYhdhbyKwrdy/photos/a.14742946212004 1/337839403079045/?type=1&theater.

- http://www.musicanthology.org) Haydn, Mozart, Beethoven, similarities & differences

زۆر سوپاس بۆ گوێگرتنتان